
Mantık Araştırmaları Dergisi

Journal of Logical Studies

İşrâkî Düşüncede Mantığın Yeri

Yazar(lar) | Author(s): Adil KOYUNCU

Bu makaleyi kaynak gösterin | Cite this article:

KOYUNCU, A., "İşrâkî Düşüncede Mantığın Yeri", Mantık Araştırmaları Dergisi 2 (2019): 122-125

Bu makaleye çevrimiçi ulaşın | See this article online:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mader/issue/52241/653373>

ISSN 2687-3125 | e-ISSN 2687-3125

İşrâkî Düşüncede Mantığın Yeri

 Adil KOYUNCU*

Doç. Dr. Kâmil Kömürcü

Ankara: İlahiyat Yayınları, 2014, 292 Sayfa

ISBN: 978-605-4696-31-4

Geçmişten günümüze düşünce sistemlerinin farklı varyantlarda oluştuğunu gözlemleriz. Bu sistemler oluşturulurken ister aşikâr ister kapalı biçimde olsun bizim kanaatimize göre üç tarz yol benimsenmiştir. Birincisi, kendisinden önceki var olan sistemi yıkarak yeni bir sistem kurmak. İkincisi, kendisinden önceki var olan sistemi tenkit ederek, eleştirerek eksik kalan ve yanlış olan noktalarını göstererek yeni bir sistem kurmak. Üçüncüsü, kendisinden önceki var olan sistemi alıp, kullanıp kendi yeni sistemi içinde eritip, mezcederek bir sistem oluşturmak şeklindedir. Mantık alanında düşünce geleneğimize şöyle bir baktığımızda birinci kısma: İbn Salâh (ö. 643/1245), Nevevi (ö. 676/1277), İbn Teymiyye (ö. 728/1328), İbn Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350) ve Celaleddîn es-Suyûtî (ö. 911/1505) gibi düşünürlerin girdiğini söyleyebiliriz. İkinci kısma: Şihabüddîn es-Sühreverdî el-Maktûl (ö. 587/1191) ve üçüncü kısma da; Fârâbî (ö. 339/950), İbn Sînâ (ö. 428/1037), İbn Hazm (ö. 456/1064), Gazzâlî (ö. 505/1111), İbn Rüşd (ö. 520/1126), Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) ve İbn Haldun (ö. 808/1406) gibi düşünürlerin girdiğini söyleyebiliriz.

Yukarıda düşünce sistemlerini aktarıırken ikinci kısma aldığımız Şihabüddîn es-Sühreverdî “Şeyhu’l-İşrâk” unvanıyla anılan ve aynı zamanda metafiziksel düşünce sistemleri içerisinde orjinalitesi olan “İşrâk öğretisi” adında bir sistem kurmuş olan önemli bir düşünürdür. Bu öğretisini başta *Hikmetü’l-İşrâk* olmak üzere *el-Lemehât*, *el-Meşari’ ve’l-Mutarahât*, *Kitabu’l-Mukavamât*, *Kitabu’t-Telvihâtü’l-Levhiyye ve’l-Arşiiyye*, *Mantıku’t-Telvihât* adlı kitaplarında ele almıştır. Bizi ilgilendiren husus ise bu

* Arş.Gör., Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
adilkoyuncu@cumhuriyet.edu.tr

eserlerinde mantık ilminden bahsetmiş olması ve ona yöneltmiş olduğu tenkitlerdir. Bu açıdan Sühreverdî'nin mantık anlayışı oldukça önem arz etmektedir.

Sühreverdî'nin mantık konusundaki görüşleri "*İşrâkî Düşüncede Mantığın Yeri*" isimli kitapta Doç. Dr. Kâmil Kömürcü tarafından ele alınmıştır. Biz burada söz konusu kitabın tanıtımını yapmaya çalıştık. Kömürcü'den önce gerek Doğuda gerekse Batıda farklı müellifler tarafından Sühreverdî'nin mantıkla ilgili görüşleri hakkında onun bazı eserleri çerçevesinde birtakım çalışmalar yapılmıştır. Ancak Kömürcü, Sühreverdî'nin tüm eserlerinde ele aldığı mantık meselelerini ayrıntılı olarak incelemiştir. Dahası İşrâk ekolü mensubu olan Şemsüddîn eş-Şehrezûrî (ö. 687/1288)'nin ve Kutbuddîn Şîrâzî (ö. 710/1311)'nin aynı adı taşıyan *Şerhu Hikmetü'l-İşrâk* adlı kitaplarını da dikkate alarak mezkur eserini Sühreverdî'nin görüşleri doğrultusunda dikkatli bir tahlil ve tedkik neticesinde oluşturmuştur. Bu da bize müellifin eserini oluştururken zengin bir kaynak birikiminden yararlandığını gösterir. Ayrıca müellif çalışmasının bazı yerlerinde; Aristoteles (m.ö. 384-322), İbn Sînâ, Gazzâlî ve Esirüddîn el-Ebherî (ö. 663/1265)'nin görüşlerine de değinerek Sühreverdî özelinde kıyasî bir üslup takınmıştır.

Eser giriş, üç ana bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Eserin giriş bölümünde özlü bir biçimde mantığın tanımı ve mahiyeti üzerinde durulmuştur. Giriş bölümünün gayet kısa tutularak meselenin özüne temas edilmesi okuyucu nezdinde konuya başlangıç için bir kolaylık sağlayacağı hissi uyandırmaktadır. Birinci bölümde kavramlar mantığı, ikinci bölümde önermeler mantığı, üçüncü bölümde de akıl yürütme ve bunun türleri Sühreverdî'nin kendi sistemi açısından irdelenir. Sühreverdî, başta aktardığımız gibi mantığın bazı konularını yeri geldikçe eleştirir, tenkit eder ve eksik kalan noktalarını gösterir. Önemli bir noktadır ki Sühreverdî eserlerinde mantık konularını ele alırken ne mutlak taassubî bir tavır ne de mutlak muhalefet içeren bir tavır içerisine girer. Kendi sistemine uyan ve uymayan noktaları uygun bir biçimde gösterir. Bu zaviyeden, ilerleyen zamanlarda İbn Teymiyye'nin yaptığı gibi mantığa karşı mutlak bir muhalefet yapmak derdinde değildir. Dolayısıyla Kömürcü, eserinde Sühreverdî'nin görüşlerini ele alırken, mantık nezdinde kendisine savunmacı bir tavır takınmaz. Eserinde ele aldığı üslup gereği öncelikle meselelerin mantık ilmindeki durumu aktarılır, ardından Sühreverdî'nin görüşleri serdedilir. Yani müellif Sühreverdî açısından mantık özelinde onun ele aldığı eleştirel görüşlerinin tenkitini yapmak derdinde değildir.

Kanaatimizce arzusu Sühreverdî'nin mantık konularındaki görüşlerinin iyi bir şekilde tahlil edilerek serd edilmesidir. Bu da yine çalışmada dikkat çeken önemli bir noktadır.

Sühreverdî *Hikmetü'l-İşrâk'* a kadar yazdığı eserlerinde mantık konusunda Meşşâî bir tavır takınmıştır. Ancak *Hikmetü'l-İşrâk'* a gelince o bu tutumunu değiştirmiştir. Bu tercihin arka planında yatan durumun, kendi sistemini kurması bakımından bir fikri tekâmül süreci ve farklı bir metot arayışı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Artık bu mezkur eserinde onun için bilgi bakımından mantığın rasyonalitesi arka planda kalmış, buna karşılık İşrâkî mistisizm ön planda yerini almıştır. Burada elbette kendinden önce gelen Gazzâlî'nin kendisi üzerinde derin bir etkisinin olduğu aşikârdır. Yine en başta söylediğimiz gibi o, örneğin mantığın tanım ve kategori gibi konularına eleştiri yöneltirken, Meşşâî'lerin "husûlî" bilgisinin karşısına "huzûrî" bilgi anlayışını, bahs'e karşı "teelluh" kavramını, kıyas türleri konusunda da kendi kanaati doğrultusunda "feraset kıyası" gibi bir tür eklemekten geri durmamıştır. Bu tavra kendi sistemi içerisinde önceleri Gazzâlî'de de görüldüğü üzere yeni bir terminoloji kurma anlayışı da diyebiliriz. Yani kendi oluşturduğu sistemde eksik kalan noktaları tamamlama gayreti içerisinde. Bunu mantığa eşdeğer ve farklı bir bilgi sistemi oluşturmak değil, mantığın kendince eksik kalan, yanlış yerlerini düzelterek onu formel yapısından kurtarıp informal bir yapıya sokarak, İşrâkî bir öğreti kurma arayışı olarak değerlendirebiliriz. Yani onun nezdinde asıl mesele mantık ilmi değil İşrâkî öğretiye ulaşmaktır diyebiliriz. Dahası onun için "sağduyu(akl-ı selim)" ve "hads(sezgi)" büyük bir öneme haiz iki kavramdır. Bundan dolayı bu ikili kendi kanaatine Meşşâîlerin mantık konularını uzun uzadıya ele almaları ve meseleyi ayrıntıya boğmalarının önüne geçecek bir durumdur.

Son olarak Sühreverdî'nin mantık konularını kısa, öz olarak ifade etme girişimleri, mantığa yönelttiği eleştiriler ve farklı bir metot arayışı mantık adına öncü bir dönüşüm hareketi meydana getirmiştir diyebiliriz. Çünkü sonraları özellikle Batıda da, Francis Bacon (ö. 1626), Descartes (ö. 1650), Leibniz (ö. 1716), John Stuart Mill (ö. 1873), gibi düşünürler ile mantık ilmi farklı bir boyuta taşınacaktır. Leibniz, mantık bakımından eksik kalan bir noktayı tamamlamak olarak düşünebileceğimiz yeter-sebep ilkesini mantık ilkelerine ekleyecektir. Ayrıca mantığın sembolik bir hal almasının da habercisi olacaktır. Descartes ve Bacon ise klasik mantığın metodunu yetersiz görerek tümevarım metodunu esas alacaklardır. Bütün buraya kadar aktardığımız meselelerden ortaya çıkan sonuç şu demektir:

oluyor ki; Şihabüddîn es-Sühreverdî'nin kendi sistemi içerisindeki mantık adına mücmel düşünceleri, sonraları bilhassa Batıda başka düşünürler tarafından kendi mantıki sistemleri içerisinde sistematik olarak geniş ve etkili bir şekilde kendisine yer bulmuştur.